

ДОСТУПНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розглядається потреба в створенні рівних можливостей доступу до знань, інформації і художніх творів шляхом використання ряду ресурсів і служб в рівній мірі всім членам суспільства, незалежно від ступеня працездатності, релігійних, етнічних особливостей. Фізичні дефекти, відсутність мобільності людей з обмеженими можливостями здоров'я не дають вільного доступу до інформації. Висвітлення проблем бібліотечно-інформаційного обслуговування, що допомагають людям з обмеженими фізичними можливостями отримати інформацію, щоб не бути ізольованими від соціально-культурного життя суспільства. Завдання бібліотек полягає в тому, щоб зруйнувати бар'єри і зробити інформацію найбільш доступною і повноцінною для різних груп таких категорій громадян. При всій складності вирішення завдань по соціальному захисту людей з особливими потребами слід залучити їх до книги, до бібліотеки. Це є безперечною умовою їх повноцінної соціальної реабілітації. Бібліотеки повинні робити все для того, щоб ресурси їх книгозбірень стали доступнішими для всіх категорій користувачів.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне обслуговування; бібліотечні послуги; люди з обмеженими можливостями.

Вступ. Ми увійшли в нове тисячоліття, яке може і повинно відрізнятися від попередніх створенням умов для повноцінного життя та розвитку усіх членів суспільства, в тому числі, людей з особливими потребами, і сучасна бібліотека повинна взяти участь у процесі інтеграції цих людей у суспільство.

Не всіх людей доля наділила здоров'ям в рівній мірі. Живуть серед нас прекрасні люди, здібні і талановиті, але з обмеженими фізичними можливостями. Їх називають інвалідами, а вони просто по-іншому дивляться на світ, у них інша шкала духовних цінностей. Вони вміють радіти кожному сонячному дню.

Понад 500 мільйонів людей у світі є інвалідами в результаті розумових, фізичних чи сенсорних розладів. Серед них – близько 3 мільйони мешканців України, серед них великий відсоток учасників АТО, які постраждали під час антитерористичної операції.

У цивілізованих країнах осіб з різними інтелектуальними та фізичними відхиленнями називають «люди з особливими потребами», а не «інваліди» - як досі прийнято у нас.

Не секрет, що в нашому суспільстві по-різному ставляться до людей з особливими потребами. Це варіюється від розуміння, жалю, співчуття, бажання допомогти – до неприйняття і байдужості.

Толерантне ставлення до всіх соціальних груп населення у багатьох країнах визначається гаслом: «Усі люди рівні».

Постановка проблеми. У цій статті йдеться про те, що люди з особливими потребами в Україні мають дуже обмежений доступ до інформації. Бібліотечна громадськість, керуючись гуманістичними прагненнями, веде пошук шляхів щодо зміни ситуації на краще.

Основна мета бібліотеки - забезпечення доступу до знань, інформації і художніх творів шляхом використання ряду ресурсів і служб в рівній мірі всім членам суспільства, незалежно від ступеня працездатності, релігійних, етнічних особливостей. Фізичні дефекти, відсутність мобільності людей з обмеженими можливостями здоров'я не дають вільного доступу до інформації. Отже, завдання бібліотек полягає в тому, щоб зруйнувати бар'єри і зробити інформацію найбільш доступною і повноцінною для різних груп таких категорій громадян.

Виклад основного матеріалу. Безперечною цінністю і показником високого рівня розвитку цивілізованого суспільства є забезпечення рівних можливостей людей. Термін "забезпечення рівних можливостей" означає процес, завдяки якому різні системи суспільства

і довілля (як обслуговування, трудова діяльність та інформація) є доступними для всіх. Принцип рівності прав передбачає, що потреби всіх без винятку індивідуумів мають однаково важливе значення, що ці потреби повинні служити основою планування в суспільстві; кожному індивідууму потрібно забезпечити рівні можливості для участі в житті суспільства. Сьогодні понад 500 млн осіб у світі мають особливі потреби і через розумові, фізичні або сенсорні розлади. Їм потрібно забезпечити ті самі права і можливості, що й іншим людям. Досвід показує, що саме середовище значною мірою визначає вплив дефекту або інвалідності на повсякденне життя людини. Позбавлена можливостей, зазвичай доступних у суспільстві і необхідних з точки зору основних елементів життя в межах звичайних систем охорони здоров'я, освіти, зайнятості і соціальних послуг, вона відчуває дискомфорт. Однією з обов'язкових умов повноцінної інтеграції людей з особливими потребами в інформаційне суспільство є наявність ефективного бібліотечного обслуговування. Ця проблематика є предметом активних наукових досліджень з 60-х років минулого століття.

Люди з особливими потребами в Україні мають дуже обмежений доступ до інформації. Свої можливості найповніше вони можуть реалізувати у великих містах і, у поодиноких випадках, через власні комп'ютери, підключені до інтернету. Це свідчення несправедливого ставлення суспільства до інвалідів й існування бар'єру для їхньої соціальної активності. Бібліотечна громадськість, керуючись гуманістичними прагненнями, веде пошук шляхів щодо зміни ситуації на краще.

Основна місія кожної бібліотеки – забезпечення доступу до знань, інформації і художніх творів шляхом використання ряду ресурсів і служб в рівній мірі всім членам суспільства, незалежно від ступеня працездатності, релігійних, етнічних особливостей. Фізичні дефекти, відсутність мобільності людей з обмеженими можливостями здоров'я не дають вільного доступу до інформації. Отже, завдання бібліотек полягає в тому, щоб зруйнувати бар'єри і зробити інформацію найбільш доступною і повноцінною для різних груп таких категорій громадян.

Обслуговування людей з обмеженими можливостями, допомога їм у соціальному становленні і соціальній адаптації, поглиблення та розширення знань, підвищення культурного рівня, залучення до спілкування, організація їхнього дозвілля – один із пріоритетних напрямків діяльності бібліотек.

Пріоритетними напрямками роботи бібліотек з користувачами з обмеженнями на сучасному етапі мають стати: соціальний, інформаційний, психологічний, дозвіллевий, професійно-реабілітаційний.

Ефективній роботі сприятиме координація діяльності бібліотек з органами місцевої влади, державними і громадськими організаціями, соціальними, юридичними, психологічними службами, центрами реабілітації, методичними та навчальними закладами, спортивними товариствами, молодіжними організаціями, товариством Червоного Хреста, тощо.

Проблемами бібліотечно-інформаційного обслуговування, які є причиною обмеження права людей з обмеженими фізичними можливостями на отримання інформації, їх ізоляції від соціально-культурного життя суспільства є :

- відсутність належної координації у роботі місцевих органів державної влади, місцевого самоврядування, бібліотек, громадських організацій інвалідів;
- непристосованість життєвого середовища, бібліотечних закладів для пересування та обслуговування людей з захворюваннями опорно-рухового апарату;
- відсутність спеціальної комп'ютерної техніки, спеціального обладнання для людей з вадами руху, зору, слуху;
- дефіцит у бібліотеках видань у спеціальних форматах для людей з обмеженими можливостями в отриманні інформації;

- відсутність пристосованого транспорту для інформаційно-бібліотечного обслуговування на дому, доставки людей з обмеженими фізичними можливостями до бібліотек.

Вивчення стану бібліотечно – інформаційного обслуговування людей з фізичними обмеженнями показало, що в наш час для більшості з них накопичений в країні інформаційний потенціал є недосяжним. Одна з причин цього полягає в тому, що бібліотеки орієнтовані в основному на роботу із здоровими людьми і не враховують потреб та особливостей осіб з функціональними можливостями.

При всій складності вирішення завдань по соціальному захисту людей з особливими потребами залучення до книги, до бібліотеки є безперечною умовою їх повноцінної соціальної реабілітації. Бібліотеки повинні робити все для того, щоб ресурси їх книгозбірень стали доступнішими для всіх категорій користувачів.

На бібліотекаря, який працює з такими користувачами, лягає висока моральна і психологічна відповідальність. Дуже важливо не лише принести необхідну книгу, а й підтримати бесіду, виявити не жалість, а розуміння, терпіння, адже ці люди позбавлені спілкування з ровесниками, не мають можливості проявити свій творчий потенціал та здібності.

Люди з особливими потребами навчаються все життя. І на їх шляху існують труднощі. Через свої індивідуальні особливості і фізичні вади їм складно приходити до бібліотеки. Тому будь-який вихід у бібліотеку – це вікно у світ книги. Нові враження, нові інтелектуальні можливості. Свій внесок у подолання цих труднощів можуть зробити бібліотеки. Істина, яка підтверджується з все більшою повнотою, і складає основний сенс життя *«Хто володіє інформацією – володіє світом»*.

Якщо таких людей залучати до участі у конкурсах, виставках, вікторинах, концертах, презентаціях книжкових виставок, бібліотечних вечорах, засіданнях клубів з інтересами, то можна на прикладах набути досвіду роботи з людьми з особливими потребами.

Роботу бібліотек необхідно проводити за такими напрямками:

- організація роботи щодо створення регіональної бази даних з фізичними обмеженнями, які потребують інформаційно-бібліотечного обслуговування;
- збір інформації в регіоні щодо людей з фізичними обмеженнями, шляхом опитування (анкетування) серед читачів родини, де є членами особи з обмеженнями, з'ясувати їх інформаційні потреби;
- проведення інструктажу, навчання персоналу бібліотеки;
- комплектування бібліотечного фонду виданнями у спеціальних форматах (аудіо книги, книги зі шрифтом Брайля, друк великими літерами тощо), а також електронними програмами звукового супроводу друкованої інформації;
- обладнання спеціальних комп'ютеризованих робочих місць користувачів;
- створення інформаційних куточків, тематичних виставок, полиць, прес – досьє, картотек з питань правового та соціального забезпечення людей з фізичними обмеженнями;
- здійснення інформаційно-бібліотечного обслуговування людей з обмеженням життєдіяльності поза стінами бібліотек ;
- запровадження системи віртуального бібліотечного обслуговування людей з фізичними обмеженнями (запис до бібліотеки та прийом замовлень по телефону, e-mail, віртуальна довідка, надання інформації з мережі Інтернет);
- організація заходів з розкриття талантів, захоплень людей з фізичними обмеженнями (творчі вечори, вечори-зустрічі, персональні виставки тощо);
- проведення вікторин, розвиваючих ігор, тренінгів, тестів, які сприятимуть подоланню інформаційної та психологічної самотності людей з обмеженнями;
- організація інформаційно-благодійних заходів (благодійне свято, інформаційний марафон, день спонсора тощо);

- активна участь у заходах, які проводяться місцевими громадськими організаціями інвалідів;

- вивчення та узагальнення світового та вітчизняного досвіду з інформаційно – бібліотечного обслуговування та сприяння соціально-культурній реабілітації людей з фізичними обмеженнями;

- виявити літературу для інвалідів (право, законодавство, періодика тощо); про інвалідів; написану інвалідами – "Книги, що допомагають жити" та інші.

На веб-сайтах можна створити рубрику "Турбота", яка може містити наступні лінки:

- законодавство для людей з особливими потребами;
- інтернет для людей з обмеженими фізичними можливостями (пошук інформації про новітні технології у лікуванні рідкісних захворювань);

- служба зайнятості інформує (пошук роботи для людей з обмеженими фізичними можливостями);

- творчість (підтримка талановитих людей з обмеженими можливостями, популяризація їх творчості через веб-сторінку бібліотеки).

З метою систематичного обслуговування даної категорії людей необхідно створити "Адресну картотеку", яка буде включати:

- прізвище, ім'я та по-батькові людини – інваліда;
- прізвище, ім'я та по-батькові опікунів;
- адресу, телефон;
- статі;
- вік;
- вид захворювання;
- здібності, зацікавлення;
- вид бібліотечного обслуговування (на дому, в бібліотеці).

Для обслуговування на дому варто залучати волонтерів з кола читачів бібліотеки.

При індивідуальній роботі з інвалідами необхідно використовувати традиційні форми бібліотечної роботи: книгоношення, бесіди, індивідуальне інформування, індивідуальні запрошення на масові заходи бібліотеки, складання тематичних добірок, рекомендаційних списків тощо.

Поширенню життєво необхідної інформації серед людей з обмеженими можливостями сприятимуть "зони ділової інформації", які можуть включати:

1. Інформаційні стенди, на яких представлені матеріали про:

- нові законодавчі документи з питань життєдіяльності інвалідів;
- соціальні, психологічні і педагогічні заклади, які займаються проблемами людей з вадами здоров'я;

- перелік навчальних закладів, які пропонують варіаційні форми здобуття освіти для людей з інвалідністю;

- перелік медико-реабілітаційних центрів в Україні і за кордоном;
- інформація про працевлаштування;
- повідомлення про проведення акцій, конкурсів, благодійних марафонів тощо.

2. Тематичні папки: «Законодавство України», «Пільги інвалідам», «Освіта», «Медицина», «Про статус ветеранів війни».

3. Папки – дос'є, які вміщують фактографічну інформацію про :

- навчальні заклади;
- адреси, реквізити, телефони;
- графіки роботи приймальних комісій, правила прийому документів;
- форми та терміни навчання, факультети, спеціалізації;
- перелік екзаменів та терміни їх здачі;
- наявність підготовчих курсів;
- сума оплати за навчання, пільги інвалідам;

- медичні та реабілітаційні заклади, протезно-ортопедичні підприємства;
- адреси, реквізити закладів;
- графіки роботи, правила прийому інвалідів;
- перелік захворювань, за якими здійснюється лікування;
- наявність спеціалізованого обладнання та протезування;
- прейскурант цін на послуги, пільги інвалідам;
- служби побуту, які обслуговують людей з обмеженими можливостями та пільги, що їм надаються;
- розклад руху та маршрути громадського транспорту;
- магазини.

Основним напрямком роботи має стати інформаційний.

З метою надання кваліфікованої інформації з питань правового, соціального, психологічного захисту населення, рекомендуємо організувати на базі бібліотеки консультаційний пункт юриста, психолога, соціального працівника, з чітко визначеними графіками роботи. В такі дні в бібліотеці доцільно проводити Дні інформації, присвячені заздалегідь визначеній темі, що стосується життєдіяльності людей з певними вадами здоров'я:

- "Працевлаштування";
- "Соціальні гарантії людям з обмеженими можливостями";
- "Пільги інвалідам";
- "Подолання стресу після травми";
- "Мої страхи";
- "Психологічне розвантаження".

Особливе значення для людей з інвалідністю має забезпечення вільного доступу до інформаційних ресурсів Інтернет. Він збільшує межі спілкування, яке для людей з обмеженими можливостями має життєво важливий, в якійсь мірі реабілітаційний характер.

Велику роль в цьому відіграє консультант, який буде проводити навчання даної категорії людей. А тому насамперед на базі бібліотеки необхідно створити інтернет – клас, відвідувати який будуть групи попередньо сформовані за різними ознаками (віковою, рівнем освіти, видами хвороби, характером трудової діяльності).

Перший етап навчання з людьми, які мають вади здоров'я необхідно розпочати з найпростішого:

- бесіди на теми "Я і комп'ютер", "Що таке світова мережа інтернет",
- Сучасні інформаційні технології";
- книжкові виставки, які допоможуть початківцям ближче познайомитися з комп'ютерними технологіями;
- показ фільмів на DVD - R.

Другим етапом з такими людьми буде навчання елементарними навиками роботи на комп'ютері:

- малювання;
- навчальні ігри з комп'ютерної грамотності;
- текстовий набір;
- пошук інформації в мережі "Інтернет".

Незважаючи на актуальність проблеми обслуговування людей з особливими потребами в бібліотеках, вона не досить висвітлюється. Ні в теорії ні в практиці. Це зумовлено об'єктивними причинами: непристосованість приміщень, відсутність обладнання, повільне оновлення фондів, тощо.

У інших країнах (зокрема в США), кожна бібліотека пристосована для відвідування такими людьми. Це під'їзд для машини і візка, зручні підходи до читацького місця, до місця за комп'ютером, спец ліфти і тд.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, є сенс організувати обслуговування людей з особливими потребами не тільки у спеціальних бібліотеках, а й у публічних. Це підвищить статус бібліотеки, полегшить життя цим людям.

Висновки. Сьогодні є очевидною потреба в розвитку структури, яка стала б провідником і транслятором норм і правил поведінки у даному напрямку. І саме бібліотеки володіють можливостями стати центрами поширення інформаційної та поведінкової культури, набуття якої веде до розуміння і толерантності. Звичайно, бібліотекарі не є професіоналами і досвіду роботи з особливими людьми у нас немає, але на те ми і бібліотекарі, щоб враховувати інтереси різних категорій читачів і нести світло книги і знання будь-якому читачеві, незалежно від здібностей, статусу, звичок, характеру.

Часто бібліотекарі вважають, що обслуговування людей з особливими потребами займає багато часу, а тому не стимулюють їхню появу в бібліотеці. Насправді, давно настав час здолати ці стереотипи і перетворити бібліотеку в гостинний дім для всіх. Адже, правильно підібрана книга, що викликає позитивні емоції, не менш важлива, ніж уміло підібрані ліки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Литвин А.В. Розвиток спеціалізованих бібліотек для людей з особливими потребами // Бібліотечна планета. – 2004. – № 2. – С. 36-39.
2. Ашаренкова Н. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. Послуги, що стають реальністю для України [Текст] / Н. Ашаренкова // Бібл. планета. – 2006. – № 1. – С. 7–11 ; 2005. – № 4. – С. 7–11.
3. Васильченко С. Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями [Текст] /С. Васильченко, Н. Солонська, О. Воскобойнікова-Гузева // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 37–41.
4. Кунанець Н. Інформаційні ресурси бібліотек для людей з особливими потребами: стан та перспективи / Н. Кунанець, О. Лозицький, В. Пасічник // Вісн. кн. палати. –2011. – № 10. – С. 1 – 4 .
5. Мартюшова О. Інформаційно-ресурсний центр для людей з обмеженими можливостями в публічній бібліотеці /О. Мартюшова // Бібл. планета. – 2011. – № 2. – С. 24 – 25.
6. Пашкова В.С. Рівноправний доступ, рівні можливості: еволюція бібліотечного обслуговування громадян із особливими потребами [Текст] / В.С. Пашкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. –№ 3. – С. 26–34.

REFERENCES:

1. Litvin A.V. Rozvitok spetsializovanih bibliotek dlya lyudey z osoblivimi potrebami // Bibliotечna planeta. – 2004. – № 2. – С. 36-39.
2. Asharenkova N. Obslugovuvannya koristuvachiv z osoblivimi potrebami v publіchnih bibliotekah. Poslugi, scho stayut realnistyu dlya UkraYini [Tekst] / N. Asharenkova // Bibl. planeta. – 2006. – № 1. – S. 7–11 ; 2005. – № 4. – S. 7–11.
3. Vasilchenko S. Bibliotечно-Informatsiyne obslugovuvannya lyudey z obmezhenimi mozhlivostyami [Tekst] /S. Vasilchenko, N. Solonska, O. Voskoboynikova-GuzEva // Bibl. vIsn. – 2002. – № 1. – S. 37–41.
4. Kunanets N. Informatsiyni resursi bibliotek dlya lyudey z osoblivimi potrebami: stan ta perspektivi / N. Kunanets, O. Lozitskiy, V. PasIchnik // VIsn. kn. palati. –2011. – № 10. – S. 1 – 4 .
5. Martyushova O. Informatsiyno-resursniy tsentr dlya lyudey z obmezhenimi mozhlivostyami v publіchniy bibliotetsI /O. Martyushova // Bibl. planeta. – 2011. – № 2. – S. 24 – 25.
6. Pashkova V.S. RІvnopravniy dostup, rІvni mozhlivostI: evolyutsIya bibliotechного obslugovuvannya gromadyan Iz osoblivimi potrebami [Tekst] / V.S. Pashkova // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. InformologIya. – 2006. – № 3. – S. 26–34.

Рецензент: к.т.н., с.н.с. Лоза В.М., старший науковий співробітник науково-дослідного центру, Військовий інститут, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гуменная Е.И., к.т.н Муляр И.В., Ряба Л.А.

**ДОСТУПНОЕ БИБЛИОТЕЧНОЕ ПРОСТРАНСТВО ДЛЯ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ С
ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ**

В статье рассматривается необходимость создания равных возможностей для доступа к знаниям, информации и художественных произведений путем использования различных ресурсов и услуг одинаково для всех членов общества, независимо от степени трудоспособности, религиозных, этнических особенностей. Физические дефекты, отсутствие мобильности людей с ограниченными возможностями здоровья не обеспечивает свободный доступ к информации. Выделение проблем библиотечно-информационных услуг, которые помогают людям с ограниченными возможностями получить информацию, чтобы не быть изолированными от социальной и культурной жизни общества. Задача библиотек заключается в том, чтобы сломать барьеры и сделать информацию в наиболее доступной и полноценной для различных групп граждан. При всей сложности задачи по социальной защите людей с ограниченными возможностями следует привлечь их к книге, к библиотеке. Это абсолютное условие их полной социальной реабилитации. Библиотеки должны сделать все, чтоб их ресурсы стали доступными для всех категорий пользователей.

Ключевые слова: библиотечно-информационное обслуживание; библиотечные услуги; люди с ограниченными возможностями.

Humenna E.I., Ph.D. Mulyar I.V., Ryaba L.A.

THE LIBRARY IS AVAILABLE FOR USERS WITH DISABILITIES

The article discusses the need for creating equal opportunities of access to knowledge, information and artistic works through the use of a range of resources and services equally to all members of society, regardless of the degree of disability, religious, ethnic characteristics. Physical defects, the lack of mobility of people with disabilities health does not provide free access to information. Highlighting the problems of library-information services that help people with disabilities get information to not be isolated from social and cultural life of society. The task of the libraries is to break down barriers and make the information in the most accessible and complete the following categories for different groups of citizens. For all the complexity of the tasks on the social protection of people with disabilities want to attract them to the book to the library. This is the absolute condition of their full social rehabilitation. Libraries should do everything in order for the resource.

Keywords: library and information services; library services; persons with disabilities.